

Leerlijn historisch denken havo

Albert van der Kaap

Histoforum
ICT & Geschiedenis

Havo				
	klas 1	klas 2	klas 3	havo 5
Tijd en chronologie	gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijd balk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen.	gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijd balk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen.	gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijd balk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen.	gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijd balk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen.
				met gebruik van voorbeelden uit de perioden- en tijdvakkenindeling, de westers-christelijke jaartelling en een ander voorbeeld van een jaartelling of periodisering uitleggen dat chronologische indelingen interpretatief van aard zijn.
	de tijdvakken plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen	de tijdvakken plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd	de tijdvakken plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd.	de tijdvakken plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd.
Bron en vraagstelling	een historische vraag formuleren.	een historische vraag formuleren.	een historische vraag (beschrijvend, verklarend en/of waardierend) formuleren.	een vraag formuleren.
			voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven.	voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven.

	informatie uit een gegeven bron selecteren uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.	informatie uit gegeven bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.	informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.	informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.
	de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met:	de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met:	de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met:	de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met:
		de betrouwbaarheid van de informatie.	de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is ontstaan, de mate van geïnformeerdeheid van de maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.).	de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is ontstaan, de mate van geïnformeerdeheid van de maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.).
			de representativiteit van de informatie uit de bron (bijvoorbeeld: in hoeverre geldt dit voor meer mensen en meer situaties?).	de representativiteit van de informatie uit de bron; (bijvoorbeeld: in hoeverre geldt dit voor meer mensen en meer situaties?).
		vaststellen wanneer men iets als een feit kan aanvaarden; zulke feiten onderscheiden van meningen.	vaststellen wanneer men iets als een feit kan aanvaarden; zulke feiten onderscheiden van meningen.	vaststellen wanneer men iets als een feit kan aanvaarden; zulke feiten onderscheiden van meningen en van vooroordelen en/of stereotypen.
			uitleggen aan de hand van concrete voorbeelden of broninterpretaties dat geschiedverhalen een constructie zijn van het verleden.	uitleggen aan de hand van concrete voorbeelden of broninterpretaties dat geschiedverhalen een constructie zijn van het verleden.
Causaliteit	in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.	in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.	in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.	in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.

			rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen.	rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen.
		onderscheid maken tussen directe en indirecte oorzaken (aanleiding als meest directe oorzaak).	onderscheid maken tussen directe en indirecte oorzaken (aanleiding als meest directe oorzaak).	onderscheid maken tussen directe en indirecte oorzaken (aanleiding als meest directe oorzaak).
		oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein onderscheiden.	oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein onderscheiden.	oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein onderscheiden.
			onderscheid maken tussen belangrijke en minder belangrijke oorzaken en gevolgen.	het gegeven dat elke ordening van causaliteit een interpretatie is.
			onderscheid maken tussen direct optredende gevolgen en gevolgen op de langere termijn.	onderscheid maken tussen direct optredende gevolgen en gevolgen op de langere termijn.
	onderscheid maken tussen bedoelde en onbedoelde gevolgen.	onderscheid maken tussen bedoelde en onbedoelde gevolgen.	onderscheid maken tussen bedoelde en onbedoelde gevolgen.	onderscheid maken tussen gewilde en ongewilde, bedoelde en onbedoelde gevolgen.
		onderscheid maken tussen gevolgen van meer en minder belang.	onderscheid maken tussen gevolgen van meer en minder belang op grond van bijvoorbeeld schaal of intensiteit	onderscheid maken tussen gevolgen van meer en minder belang op grond van bijvoorbeeld schaal, intensiteit, duur.
Continuïteit en verandering	in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden.	in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden.	in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden.	in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden.
			van veranderingen aangeven of deze tamelijk snel en plotseling of langzaam en geleidelijk hebben plaatsgevonden;	herkennen dat elke tijd materiële en immateriële sporen van het verleden in zich draagt

		onderscheid maken in veranderingen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel/mentaal terrein.		omgaan met het verschil tussen unieke en generieke betekenissen van historische concepten; Bijvoorbeeld: begrippen als feodaal, imperialisme, centralisatie, democratie, burgerschap, oorlog en dergelijke hebben in de ene tijd en plaats een (deels) andere betekenis dan in een andere.
				uitleggen dat elke ordening van continuïteit en verandering een interpretatie is.
Standplaats-gebondenheid		Bij het beschrijven en verklaren van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen:	Bij het beschrijven en verklaren van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen:	Bij het beschrijven en verklaren van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen:
		rekening houden met opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden en het heden.	rekening houden met opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden en het heden.	rekening houden met opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden en het heden.
				rekening houden met het feit dat mensen in andere tijden niet over dezelfde kennis konden beschikken als wij nu.
			In beschrijvingen van gebeurtenissen en ontwikkelingen herkennen dat geschiedenis een kwestie van interpretatie is.	In beschrijvingen van gebeurtenissen en ontwikkelingen herkennen dat geschiedenis een kwestie van interpretatie is.
Betekenis nu				uitleggen dat de wijze waarop mensen betekenis geven aan en oordelen over het verleden door de tijd heen verandert en per groep en individu kan verschillen en daarbij benoemen vanuit welke motieven/interesses/waardesystemen/verwachtingen mensen tot een waardering komen van wat belangrijk is uit het verleden.
			bij moreel oordelen over het verleden (door een ander) anachronistisch toepassen van het kader van waarden en normen (van die ander) op het verleden herkennen.	bij moreel oordelen over het verleden (door een ander) anachronistisch toepassen van het kader van waarden en normen (van die ander) op het verleden herkennen.